

จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนา*

PSYCHOLOGY OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF NON-RELIGIOUS PEOPLE

พระมหารณช คมภิรญาโน (สังฆมนญาณ)

Phramaha Thanat Kampeerayano (Sangkhamanayan)

วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, ประเทศไทย

WatRatchaorotaram Ratchaworawihan, Thailand

E-mail: got121191@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตวิทยาและเหตุผลเชิงประจักษ์ที่ขับเคลื่อนความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนาโดยปราศจากเงื่อนไขทางความเชื่อ โดยอธิบายว่าศีลธรรมและพฤติกรรมที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม มิได้ขึ้นอยู่กับศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากกระบวนการทางจิตวิทยา เหตุผลทางปรัชญา และค่านิยมร่วมสมัยของสังคม การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเอกสาร จากแนวคิดทางจิตวิทยาสังคม ปรัชญาศีลธรรม และทฤษฎีทางสังคม เพื่ออธิบายกลไกที่ทำให้บุคคลซึ่งไม่สังกัดศาสนา สามารถพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์พบว่า จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ (1) การรับรู้เชิงปัญญาเกี่ยวกับผลกระทบของการกระทำต่อสังคม (2) แรงจูงใจทางอารมณ์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจและความเมตตา และ (3) การตัดสินใจเชิงพฤติกรรมที่นำไปสู่การกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กลไกเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม บรรทัดฐานของสังคม และแรงจูงใจภายในของบุคคล นอกจากนี้ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสื่อสังคมออนไลน์ ยังมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับคนไร้ศาสนา มักสร้างระบบคุณค่าและจริยธรรมจากเหตุผล ประสบการณ์ชีวิต และการตระหนักรู้ร่วมกันในฐานะมนุษย์ มากกว่าการยึดถือหลักคำสอนจากศาสนา การตัดสินใจทางศีลธรรมของคนกลุ่มนี้ มักตั้งอยู่บนฐานของเหตุผล ความเห็นอกเห็นใจ และผลลัพธ์ที่มีต่อส่วนรวม นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มสูงที่จะยึดหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และความยั่งยืนเป็นเกณฑ์สำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้น การไร้ศาสนาไม่ได้

* Received: 7 March 2026; Revised: 8 May 2026; Accepted: 7 June 2026

หมายถึงการขาดจริยธรรม หากแต่เป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการสร้างความหมายและคุณค่าที่เกื้อหนุนสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: คนไร้ศาสนา, จิตวิทยาสังคม, ความรับผิดชอบต่อสังคม

Abstract

This article aims to analyze the psychological factors and empirical reasoning that drive the social responsibility of non-religious people without reliance on faith-based conditions. It explains that morality and prosocial behavior are not solely dependent on religion, but can also emerge from psychological processes, philosophical reasoning, and contemporary social values. This study employed documentary analysis, drawing upon concepts from social psychology, moral philosophy, and social theory to explain the mechanisms through which individuals who are not affiliated with any religion can significantly develop social responsibility.

The analysis revealed that the psychology of social responsibility consists of three key components: (1) cognitive awareness of the effects of one's actions on society, (2) emotional motivation, such as empathy and compassion, and (3) behavioral decision-making that leads to actions for the common good. These mechanisms can be developed through social learning, social norms, and individuals' intrinsic motivation. In addition, family, schools, communities, and social media play important roles in shaping values related to social responsibility. For non-religious people, systems of values and ethics are often constructed through reason, life experience, and shared human awareness rather than adherence to religious doctrines. Their moral decision-making is generally grounded in reason, empathy, and the consequences of actions for the collective good. Moreover, they tend to regard human rights, equality, and sustainability as important criteria for social responsibility. Therefore, being non-religious does not imply a lack of ethics; rather, it represents another form of meaning-making and value formation that supports contemporary society.

Keywords: Non-religious People, Social Psychology, Social Responsibility.

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สัดส่วนของประชากรที่ระบุว่าตนเองไม่มีศาสนาหรือไม่นับถือศาสนาใดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก (Zuckerman, 2010) ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบคุณค่าในสังคมสมัยใหม่ที่มีความหลากหลายทางความเชื่อและวิถีชีวิต ในโลกสมัยใหม่ที่สังคมมีความหลากหลายทั้งทางศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิต การมีส่วนร่วมของบุคคลในการสร้างสังคมที่ดีงามและยั่งยืนไม่ได้ถูกจำกัดเพียงผู้ที่มีศาสนาเท่านั้น กลุ่มคนไร้ศาสนา หรือผู้ที่ไม่สังกัดความเชื่อทางศาสนาใด ๆ ก็ยังสามารถดำรงตนและปฏิบัติชีวิตด้วยคุณธรรมและจริยธรรมได้เช่นเดียวกัน งานศึกษาของ Zuckerman (2010) แสดงให้เห็นว่าในบางประเทศ เช่น เดนมาร์กและสวีเดน แม้ประชากรจำนวนมากไม่สังกัดศาสนา แต่ยังคงมีระดับความรับผิดชอบต่อสังคมสูง และมีความผูกพันทางสังคมที่มั่นคง ความคิดแบบดั้งเดิมที่มักมองว่าศีลธรรมจะดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีศาสนาเป็นฐานรองรับ จึงเริ่มถูกท้าทายมากขึ้น

มิติสำคัญที่ช่วยอธิบายพฤติกรรมเหล่านี้ได้ คือ จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดทางจิตวิทยาที่ศึกษาว่า เหตุใดบุคคลจึงเลือกที่จะทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และแรงจูงใจใดที่ผลักดันให้มนุษย์ยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อชุมชน สังคม และโลกโดยรวม (พระใบฎีกา กิตติพงษ์ สีสสุโท และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ, 2558) ตามแนวคิดของ Bandura (1986) การกระทำที่รับผิดชอบต่อสังคมเกิดจากการเรียนรู้เชิงสังคม (social learning) ผ่านการสังเกตแบบอย่างและการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ขณะที่ในเชิงปรัชญา Kant (1785/1997) เน้นว่า การกระทำทางศีลธรรมที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนเหตุผลและหน้าที่ ไม่ใช่เพียงเพราะกลัวโทษหรือหวังรางวัล

การทำความเข้าใจจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมในกลุ่มคนไร้ศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยเปิดมุมมองใหม่ว่า ความดีมิได้เกิดจากศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่สามารถก่อร่างขึ้นจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางปรัชญา (Rawls, 1971) หลักสิทธิมนุษยชน (United Nations, 1948) ค่านิยมร่วมสมัย (Inglehart & Norris, 2004) หรือแม้แต่ประสบการณ์ชีวิตที่สร้างความรู้สึผูกพันกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติของคนไร้ศาสนา จึงสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาศีลธรรมและคุณธรรมได้ด้วยการใช้เหตุผลและมโนธรรมตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักศรัทธามากำกับ

นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องนี้ยังช่วยคลี่คลายอคติทางสังคม ที่มักมองว่าคนไร้ศาสนาขาดกรอบศีลธรรม หรือไม่มีหลักยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งสัมพันธ์กับข้อถกเถียงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม ศาสนา และจารีตประเพณีในสังคม (พระพลากร สุ่มงศ์โล (อนุพันธ์), 2559) เพราะในความเป็นจริง หลักฐานเชิงสังคมวิทยาและจิตวิทยาหลายประการ กลับแสดงให้เห็นว่า คนไร้ศาสนาก็มีความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีต่อส่วนรวม ไม่แพ้ผู้มีศาสนา เพียงแต่กลไกในการสร้างแรงจูงใจแตกต่างกันออกไป จากการหวังผลบุญหรือเกรงกลัวบาป ไปสู่การยึดมั่นในคุณค่าความเป็นมนุษย์ร่วมกัน (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2561) และความรับผิดชอบที่เกิดจากเหตุผลและค่านิยมเชิงสากล

ดังนั้น การทำความเข้าใจจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนา ไม่เพียงช่วยขยายความรู้ทางวิชาการ แต่ยังช่วยเปิดพื้นที่สนทนาใหม่ ๆ เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือกรอบศาสนา และแสดงให้เห็นว่า ความดี ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามารถเกิดขึ้นได้จากหลากหลายหนทาง ซึ่งทั้งหมดล้วนมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือการสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรม มีคุณค่า และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม

จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม (Psychology of Social Responsibility) หมายถึง กระบวนการทางความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์ตระหนักว่า การกระทำของตนมิได้ส่งผลกระทบต่อเพียงตนเองเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและต่อสังคมโดยรวม ความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติทางจิตวิทยา จึงสะท้อนถึงกลไกภายในของมนุษย์ ที่ผลักดันให้บุคคลเลือกกระทำสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม แม้บางครั้งจะไม่ได้รับผลตอบแทนโดยตรงก็ตาม (Schwartz, 1977)

แม้คำว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) มักถูกใช้ในบริบทองค์กรธุรกิจ กระแส CSR ในระดับองค์กรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบตั้งแต่ทศวรรษ 1950 โดยมีรากฐานมาจากแนวคิดที่ธุรกิจมีพันธะต่อสังคมนอกเหนือจากการแสวงหากำไร (Carroll, 1991) แต่ในระดับบุคคลก็มีความหมายเช่นเดียวกัน นั่นคือการที่มนุษย์ตัดสินใจใช้ชีวิตโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การปฏิบัติตามกฎหมายและจารีตสังคม (พระพลากร สุ่มงศ์โล (อนุพันธ์), 2559) การเคารพสิทธิมนุษยชน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมื่อมองในมิติของจิตวิทยาแล้ว CSR ส่วนบุคคลจึงสะท้อนถึงคุณค่าภายใน ที่เกิดจากการรับรู้ การรู้สึก และการลงมือทำที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ (Carlo & Randall, 2002)

ปัจจัยหลักของ CSR ในมิติทางจิตวิทยา

จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสามประการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ มิติทางปัญญา มิติทางอารมณ์ และมิติทางพฤติกรรม ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามนี้ทำงานสัมพันธ์กันในการก่อให้เกิดพฤติกรรมเพื่อสังคมที่มีความหมายและยั่งยืน (Carlo & Randall, 2002; Schwartz, 1977) ดังนี้

1. การรับรู้ (Cognitive Awareness) หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ในการตระหนักถึงผลกระทบที่การกระทำของตนมีต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย การมีความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเริ่มต้นจากการที่บุคคลสามารถมองออกไปนอกตัวเอง และเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำส่วนบุคคลกับสังคมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาสังคมที่อธิบายการปรับพฤติกรรมและการรับรู้ของบุคคลในการดำรงชีวิต (พระใบฎีกาภิตติพงษ์ สีสสุโท และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ, 2558) แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Social Cognitive Theory ของ Bandura (1986) ที่เน้นว่า พฤติกรรมมนุษย์ถูกกำหนดจากการเรียนรู้เชิงสังคมและการรับรู้ถึงผลของการกระทำ (outcome expectations)

2. แรงจูงใจทางอารมณ์ (Emotional Motivation) เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญ โดยเฉพาะความเห็นอกเห็นใจ (empathy) และ ความเมตตา (compassion) ซึ่งทำให้มนุษย์อยากช่วยเหลือผู้อื่น แนวคิดของ Batson (1991) ว่าด้วย empathy-altruism hypothesis ชี้ว่า ความเห็นอกเห็นใจสามารถกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน การมี CSR ในระดับบุคคลจึงไม่ได้เกิดจากเหตุผลเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีฐานอารมณ์ที่ทำให้บุคคลเชื่อมโยงกับผู้อื่นในเชิงมนุษยธรรม

3. การตัดสินใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral Decision) ความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ได้หยุดอยู่ที่การรับรู้หรือความรู้สึก แต่ต้องนำไปสู่การตัดสินใจลงมือทำจริง เช่น การอาสาช่วยเหลือชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม หรือการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยนี้สัมพันธ์กับแนวคิด Theory of Planned Behavior ของ Ajzen (1991) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมมนุษย์เกิดจากเจตนา (intention) ที่ได้รับอิทธิพลจากทัศนคติ (attitudes) บรรทัดฐานสังคม (subjective norms) และการรับรู้ว่าตนเองควบคุมได้ (perceived behavioral control)

จากองค์ประกอบทั้งสามประการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันระหว่างการรับรู้ อารมณ์ และพฤติกรรม กลไกเหล่านี้ไม่ได้ผูกติดกับศาสนาแต่อย่างใด แต่เป็นความสามารถพื้นฐานของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้ผ่านประสบการณ์ทาง

สังคม รวมถึงการเรียนรู้และการจัดการพฤติกรรมด้านจริยธรรมในบริบทสังคมปัจจุบัน (พระครูพิศาลจริยากร เลขธมโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี, 2562)

การเสริมสร้างจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม

การเสริมสร้างจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม (Psychology of Social Responsibility Enhancement) ในระดับบุคคล มิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง ผ่านสถาบันหลักของสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสื่อสังคม แต่ละบริบทมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Bandura, 1986; Grusec & Hastings, 2007)

1. การเรียนรู้จากแบบอย่าง (Modeling) การเรียนรู้จากแบบอย่างเป็นกลไกพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในเชิงจิตวิทยา ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1986) มนุษย์เรียนรู้พฤติกรรมจำนวนมากจากการสังเกตและเลียนแบบบุคคลที่เป็นต้นแบบ เช่น พ่อแม่ ครู หรือบุคคลสาธารณะที่มีชื่อเสียง หากเด็กเห็นพ่อแม่ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน หรือครูแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านการทำกิจกรรมจิตอาสา เด็กก็มีแนวโน้มจะเลียนแบบและซึมซับคุณค่านี้โดยอัตโนมัติ งานวิจัยของ Eisenberg และ Fabes (1998) พบว่า การได้เห็นพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้อื่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาพฤติกรรมโปรสังคม (prosocial behavior) ของเด็กและเยาวชน

2. การสร้างบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ความรับผิดชอบต่อสังคมมิใช่เพียงเรื่องส่วนบุคคล แต่ยังเป็นผลของบรรทัดฐานทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อสังคมยกย่องค่านิยม เช่น การไม่ทิ้งขยะ การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือการใช้พลังงานอย่างประหยัด บุคคลจะเกิดแรงกดดันทางสังคม (social pressure) ที่ทำให้เขาปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน งานของ Cialdini และ Trost (1998) ชี้ว่า บรรทัดฐานทางสังคมมีอิทธิพลสูงต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล เพราะมนุษย์มักแสวงหาการยอมรับจากกลุ่มและไม่อยากถูกมองว่าเปี่ยงเบน

3. การสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) แรงจูงใจภายในเป็นอีกหนึ่งหัวใจของการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลจะรักษาพฤติกรรมนี้ไว้ได้อย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อเขาอยากทำ ไม่ใช่ถูกบังคับให้ทำ การสอนให้บุคคลเห็นว่า การช่วยเหลือผู้อื่นก่อให้เกิดความสุข ความอิ่มเอมใจ และความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดของจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) โดยเฉพาะ Maslow (1943) ที่เสนอว่า การทำเพื่อผู้อื่นเป็นส่วนหนึ่งของการบรรลุศักยภาพสูงสุดของ

มนุษย์ (self-actualization) และ Rogers (1961) ที่เชื่อว่า มนุษย์สามารถเติบโตทางจิตใจได้เมื่อพัฒนาความจริงใจ ความเห็นอกเห็นใจ และการยอมรับผู้อื่น

4. บทบาทของสถาบันทางสังคม

4.1 ครอบครัวเป็นโรงเรียนแรกในการปลูกฝัง CSR เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือผู้อื่น มักมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตอาสาสูง (Grusec & Hastings, 2007)

4.2 โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงการ (project-based learning) ที่เชื่อมโยงกับชุมชน มีส่วนช่วยในการสร้างทักษะการทำงานเป็นทีมและความตระหนักต่อสังคม (Johnson & Johnson, 2009)

4.3 ชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เช่น งานบุญ งานจิตอาสา หรือการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้บุคคลเรียนรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ใหญ่กว่า และมีบทบาทในการสร้างความเปลี่ยนแปลง (Bandura, 1986; Cialdini & Trost, 1998)

4.4 สื่อสังคมออนไลน์ปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ค่านิยมทางสังคม ตัวอย่างเช่น การรณรงค์ออนไลน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือสิทธิมนุษยชน สามารถปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคมและลงมือปฏิบัติจริง (Boulianne, 2015)

การเสริมสร้างจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม จึงมิใช่เพียงการสั่งสอนเชิงศีลธรรม แต่ยังสัมพันธ์กับการจัดการปัญหาพฤติกรรมทางจริยธรรมในสังคมร่วมสมัย (พระครูพิศาลจริยากร เลขชมโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี, 2562) และคือการออกแบบประสบการณ์ชีวิต ที่ทำให้บุคคลได้เห็น ได้สัมผัส และได้ปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ผ่านแบบอย่าง บรรทัดฐาน และแรงจูงใจภายใน จนเกิดเป็นพฤติกรรมที่ฝังแน่นและยั่งยืน

คนไร้ศาสนากับจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม

คำว่า “คนไร้ศาสนา” (Non-religious people) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้สังกัดหรือยึดถือหลักคำสอนของศาสนาสถาบันใด ๆ (institutional religion) อย่างเป็นทางการ ครอบคลุมทั้งกลุ่มอเทวนิยม (Atheism) ที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของพระเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ กลุ่มอโนูยนิยม (Agnosticism) ที่ไม่แน่ใจเรื่องการดำรงอยู่ของพระเจ้า และกลุ่มมนุษยนิยมแบบโลกวิสัย (Secular Humanism) ที่ยึดถือคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยไม่อิงศาสนา (Zuckerman, 2010; สุรพศ ทวีศักดิ์, 2561)

ทั้งนี้ ความเชื่อบางประเภท เช่น พุทธศาสนา เต๋า หรือขงจื้อ ในบริบทของตะวันออก อาจไม่ได้เป็น “Religion” ในความหมายตะวันตก แต่เป็นระบบปรัชญาหรือวิถีชีวิต ดังนั้น บุคคลที่ยึดถือแนวคิดเหล่านี้อาจไม่ถูกนับว่าเป็น “คนไร้ศาสนา” ในนิยามที่ใช้ในบทความนี้ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2561)

สำหรับบุคคลที่ไม่สังกัดศาสนา ความรับผิดชอบต่อสังคมมีได้ตั้งอยู่บนฐานของบุญ-บาป หรือความหวาดกลัวต่อการลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เกิดจากกรอบคิดอื่น ๆ ที่เป็นรากฐานทางเหตุผล จริยธรรมสมัยใหม่ และค่านิยมร่วมสมัยที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยยังสามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม ศาสนา และจารีตประเพณีในฐานะกรอบกำกับพฤติกรรมของสังคมได้ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นแรงจูงใจภายในที่ผลักดันให้คนไร้ศาสนา สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมและแสดงพฤติกรรมรับผิดชอบต่อสังคมได้ไม่ต่างจากผู้มีศาสนา (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2561; United Nations, 1948; Inglehart & Welzel, 2005)

ปัจจัยทั้ง 4 ด้านอาจมีผลต่อการตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบต่อสังคม แต่ควรวิพากษ์เจาะลึกในเชิงพฤติกรรมส่วนบุคคล รวมถึงรากฐานที่มาของกลุ่มคนไร้ศาสนา ก่อนที่พวกเขาจะรับรู้ปัจจัย 4 อย่าง (United Nations, 1948; Kant, 1785/1997; Inglehart & Welzel, 2005; Maslow, 1943; Rogers, 1961) คือ

1. สิทธิมนุษยชน (Human Rights) แนวคิดสิทธิมนุษยชนเป็นกรอบสำคัญที่ทำให้บุคคลตระหนักว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าในตัวเองโดยไม่ขึ้นกับศาสนา เพศ เชื้อชาติ หรือความเชื่อทางการเมือง (United Nations, 1948) การเคารพสิทธิมนุษยชนจึงเป็นการรับผิดชอบต่อผู้อื่นในฐานะเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก แนวคิดนี้ช่วยให้คนไร้ศาสนามีเหตุผลในการทำความดีเพื่อส่วนรวม แม้ปราศจากคำสัญญาเรื่องผลบุญหรือการลงโทษหลังความตาย งานวิจัยของ Skitka et al. (2005) พบว่า คนที่ยึดถือค่านิยมสิทธิมนุษยชน มีแนวโน้มสูงที่จะสนับสนุนความเสมอภาคและการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

2. เหตุผลและปรัชญา (Reason and Philosophy) ปรัชญาโดยเฉพาะในแนวคิดหน้าที่นิยม (Deontology) ของ อิมมานูเอล คานท์ (Kant, 1785/1997) เน้นว่า การกระทำที่ดีไม่ขึ้นกับผลลัพธ์หรือผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ต้องตั้งอยู่บนหลักการที่เป็นสากล (categorical imperative) เช่น "จงปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมือนว่าเป็นจุดหมาย มิใช่เพียงเครื่องมือ" การมีเหตุผลเช่นนี้ทำให้คนไร้ศาสนาเลือกกระทำสิ่งที่ถูกต้อง เพราะมันเป็นหน้าที่ในฐานะมนุษย์ มิใช่เพราะหวังรางวัลหรือเกรงกลัวการลงโทษ

แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถตั้งอยู่บนตรรกะและจริยธรรมสากล ไม่จำเป็นต้องอ้างอิงศาสนาเสมอไป

3. ค่านิยมร่วมสมัย (Contemporary Values) ในโลกยุคปัจจุบัน ค่านิยมด้านความยั่งยืน (sustainability) ความเสมอภาคทางเพศ (gender equality) และประชาธิปไตย (democracy) กลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ที่สังคมให้ความสำคัญสูง ค่านิยมเหล่านี้ทำให้บุคคลตระหนักว่า การมีส่วนร่วมในการรักษาสິงแวดล้อม การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการสนับสนุนความเป็นธรรมในสังคม คือหัวใจของการมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Inglehart & Welzel, 2005) งานวิจัยด้านค่านิยมโลก (World Values Survey) พบว่า คนที่ไม่สังกัดศาสนา มักให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค และสิทธิพลเมืองสูงกว่ากลุ่มที่ยึดติดกับความเชื่อแบบดั้งเดิม

4. แรงจูงใจเชิงมนุษยนิยม (Humanistic Motivation) แม้จะไร้ศาสนา แต่คนก็ยังคงมีแรงผลักดันภายในที่จะทำความดีเพื่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจิตวิทยามนุษยนิยม (Maslow, 1943; Rogers, 1961) ที่ชี้ว่า มนุษย์มีศักยภาพในการเติบโตสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ผ่านการแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ ความเมตตา และการช่วยเหลือผู้อื่น การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม จึงมิได้เกิดจากแรงจูงใจทางศาสนา แต่เกิดจากความต้องการภายในที่จะมีชีวิตที่มีความหมาย และสร้างโลกที่ดีขึ้นสำหรับทุกคน

ดังนั้น แม้จะไร้ศาสนา แต่บุคคลก็ยังสามารถแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างเข้มแข็ง โดยมีรากฐานจากสิทธิมนุษยชน เหตุผลทางปรัชญา และค่านิยมร่วมสมัย ความรับผิดชอบนี้ไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่ยังเป็นการตอกย้ำว่าความเป็นมนุษย์และการอยู่ร่วมกันคือแก่นแท้ของศีลธรรมที่ไม่จำเป็นต้องผูกพันกับศาสนาเสมอไป (United Nations, 1948; Kant, 1785/1997; Inglehart & Welzel, 2005)

ความท้าทายบนฐานความรับผิดชอบต่อสังคมของบุคคลไร้ศาสนา

แม้ว่าคนไร้ศาสนาจะสามารถใช้กรอบคิดด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR หรือ Social Responsibility) แต่ในการกำหนดพฤติกรรม การดำเนินชีวิตบนฐานความคิดนี้ยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ดังนี้ (Carroll, 1991; Inglehart & Welzel, 2005)

1. ความมั่นคงของคุณค่า ในสังคมที่ศาสนาเป็นตัวกำกับพฤติกรรม ศีลธรรมหรือหลักคำสอน ถือเป็นรากฐานที่มั่นคงของค่านิยม แต่สำหรับคนไร้ศาสนา คุณค่าด้าน CSR มักอิงกับค่านิยมร่วมสมัย หรือ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก (Inglehart & Welzel, 2005) การพึ่งพิงเพียงกระแสสังคม ทำให้ความต่อเนื่องของคุณธรรมและการรับผิดชอบต่อสังคม อาจถูกตั้งคำถามได้ โดยเฉพาะเมื่อสังคมต้องเผชิญปัญหาพฤติกรรมและการจัดการด้านจริยธรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น (พระครูพิศาลจริยากร เลขธมโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี, 2562) เช่น เมื่อบางค่านิยมได้รับความนิยมชั่วคราว แต่เลือนหายไปเมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไป นอกจากนี้ ในระดับปัจเจกบุคคล บุคคลที่ผ่านการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนามาตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเปลี่ยนมายึดถือค่านิยมแบบโลกวิสัยอาจพบกับความขัดแย้งภายใน (internal conflict) ระหว่างคุณค่าดั้งเดิมกับคุณค่าใหม่ ซึ่งอาจส่งผลต่อความมั่นคงในการตัดสินใจเชิงพฤติกรรม

2. แรงจูงใจในการทำความดี คนมีศสนามักถูกปลูกฝังให้ทำความดีเพราะหวังผลบุญหรือเกรงกลัวโทษในโลกหน้า ในขณะที่คนไร้ศาสนาต้องสร้างแรงบันดาลใจจากภายใน (intrinsic motivation) ด้วยตนเอง เช่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความต้องการมีชีวิตที่มีความหมาย (Maslow, 1943; Rogers, 1961) แรงจูงใจแบบนี้บางครั้งถูกสังคมตั้งคำถามถึงความมั่นคงหรือความจริงใจ เนื่องจากปราศจากการอ้ำอึงทางศาสนาที่สังคมส่วนใหญ่คุ้นชิน

3. การยอมรับทางสังคม ในหลายประเทศรวมถึงไทย ศาสนายังคงเป็นกลไกหลักของการสร้างศีลธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา จารีตประเพณี กฎหมาย และจริยธรรมในสังคม (พระพลากร สุ่มงคโล (อนุพันธ์), 2559) คนไร้ศาสนามักถูกเหมารวมว่าขาดศีลธรรม หรือ ไม่เกรงกลัวบาปกรรม แม้ในความเป็นจริงคนไร้ศาสนาจะยึดมั่นในหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไม่ต่างจากผู้มีศาสนา การขาดการยอมรับนี้จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการมีบทบาทอย่างเต็มที่ในสังคม ดังที่สุรพศ ทวีศักดิ์ (2561) ชี้ว่า การที่สังคมไทยเชื่อมโยงศีลธรรมเข้ากับศาสนาพุทธอย่างแน่นแฟ้น ทำให้คนที่ไม่ได้สังกัดศาสนาถูกมองอย่างผิด ๆ ว่าไม่มีคุณธรรม

4. ความท้าทายจากโลกสมัยใหม่ ปัญหาใหม่ ๆ เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อม การติดต่อพันธุกรรม เทคโนโลยีชีวภาพ และปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังสร้างโจทย์จริยธรรมที่ศาสนาเองยังไม่มีคำตอบชัดเจน (Harari, 2016) คนไร้ศาสนาจึงต้องอาศัยเหตุผลปรัชญา จริยธรรมสากล และการถกเถียงเชิงวิชาการเพื่อกำหนดจุดยืนและแนวทางปฏิบัติ ซึ่งไม่เพียงสะท้อนถึงความท้าทายเชิงเนื้อหา แต่ยังสะท้อนถึง

ความจำเป็นในการสร้างกรอบคุณค่าที่มีความยืดหยุ่น และปรับตัวได้ต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องอิงความเชื่อหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคม แต่ไม่ใช่ศาสนาเชิงสถาบัน

การวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนา

การอธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนา มิได้ขึ้นกับหลักคำสอนทางศาสนา แต่สามารถตีความได้ผ่านกรอบทฤษฎีทางสังคม จริยธรรม และจิตวิทยา หลายแขนง ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงแรงจูงใจและพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับ CSR ได้ดังนี้ (Rawls, 1971; Mill, 1861/2001; Bandura, 1986)

1. มุมมองด้านทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) โธมัส ฮอบส์, ฌอง ฌาคส์ รูสโซ และจอห์น รอลส์ต่างเห็นพ้องว่า สังคมดำรงอยู่ได้เพราะมีสัญญา หรือข้อตกลงร่วมกันของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (Hobbes, 1651/1996; Rousseau, 1762/1997; Rawls, 1971) สำหรับคนไร้ศาสนา การปฏิบัติตนตามกรอบ CSR จึงมิใช่เพราะกลัวบาปบุญ แต่เพราะเข้าใจว่า ความร่วมมือและความรับผิดชอบต่อสังคมคือเงื่อนไขที่ทำให้ทุกคนอยู่รอดร่วมกันได้

2. มุมมองด้านทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เจเรมี เบนแธม และจอห์น สจวร์ต มิลล์ เสนอว่าการกระทำที่ถูกต้องคือสิ่งที่สร้างประโยชน์สูงสุดแก่คนหมู่มาก (Mill, 1861/2001) คนไร้ศาสนาสามารถใช้กรอบคิดนี้เพื่อกำหนดพฤติกรรม เช่น การสนับสนุนโครงการด้านสิ่งแวดล้อมหรือสวัสดิการสังคม แม้ปราศจากแรงกดดันทางศาสนา แต่ก็ยังคงมีเหตุผลเชิงจริยธรรม ที่สามารถวัดผลได้เป็นรูปธรรม

3. มุมมองด้านทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) จิตวิทยาสังคมช่วยอธิบายว่าการรับรู้ เจตคติ และบริบททางสังคมมีผลต่อการปรับพฤติกรรมของบุคคลในการดำรงชีวิต (พระใบฎีกา กิตติพงษ์ สิลสุทโธ และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ, 2558) ขณะที่อัลเบิร์ต บันดูรา (Bandura, 1986) เสนอว่า มนุษย์เรียนรู้พฤติกรรมจำนวนมากผ่านการเลียนแบบ (observational learning) และการเห็นผลลัพธ์ของการกระทำในสังคม คนไร้ศาสนาจึงสามารถพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมได้จากแบบอย่างที่ดีในชุมชน องค์กร หรือผู้นำทางความคิด โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงศาสนา การเรียนรู้ทางสังคมเช่นนี้ช่วยปลูกฝังความเมตตา การเคารพสิทธิ และการทำงานเพื่อส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

จิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคมของคนไร้ศาสนาแสดงให้เห็นว่า ศีลธรรมและคุณธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่สามารถพัฒนาขึ้นจากพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เหตุผล กระบวนการ

ทางจิตวิทยา และค่านิยมร่วมสมัย คนไร้ศาสนาสามารถสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านการตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำต่อผู้อื่น การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และการยึดถือหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ความยั่งยืน และประชาธิปไตยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นคุณค่าพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาได้ โดยไม่จำเป็นต้องอิงศาสนาเป็นเงื่อนไขหลัก หากแต่เกิดจากการเรียนรู้ การเข้าใจผู้อื่น การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. เชิงวิชาการ ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และแรงจูงใจของคนไร้ศาสนาในบริบทสังคมไทย
2. เชิงการศึกษา ควรพัฒนาหลักสูตรคุณธรรมที่เน้นเหตุผล สิทธิมนุษยชน และความเป็นมนุษย์ร่วมกัน ควบคู่กับมิติทางศาสนา
3. เชิงสังคม ควรส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายทางความเชื่อ และลดการเหมารวมว่าคนไม่มีศาสนาเป็นผู้ไร้ศีลธรรม
4. เชิงนโยบาย ควรสนับสนุนนโยบายและกฎหมายที่เป็นกลางทางศาสนา เพื่อคุ้มครองสิทธิของทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม
5. เชิงจิตวิทยา ควรส่งเสริมการรู้เท่าทันตนเอง การคิดอย่างมีเหตุผล และการมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจและเมตตา

เอกสารอ้างอิง

- พระครูพิศาลจริยากร เลขธมโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี. (2562). จริยธรรม: ปัญหาพฤติกรรมและการจัดการในปัจจุบันของสังคมไทย. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(2), 131-145.
- พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโท และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ. (2558). จิตวิทยาสังคมกับการปรับพฤติกรรม การรับรู้ของบุคคลในการดำรงชีวิต. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(2), 11-21.
- พระพลากร สมงค์โล (อนุพันธ์). (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับศีลธรรม จริยธรรม ศาสนา และจารีตประเพณี. *วารสารธรรมทรรศน์*, 16(3), 277-289.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2561). *รัฐกับศาสนา: ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ*. กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์.

- _____. (2561). จิตวิญญาณแบบโลกวิสัย. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://prachatai.com/journal/2018/03/76137>
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Boulianne, S. (2015). Social media use and participation: A meta-analysis of current research. *Information, Communication & Society*, 18(5), 524–538. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1008542>
- Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31–44. <https://doi.org/10.1023/A:1014033032440>
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39–48.
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). *Social influence: Social norms, conformity, and compliance*. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., pp. 151–192). McGraw-Hill.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology*, 3 (5), 701–778).
- Grusec, J. E., & Hastings, P. D. (Eds.). (2007). *Handbook of socialization: Theory and research*. Guilford Press.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus: A brief history of tomorrow*. HarperCollins.
- Hobbes, T. (1996). *Leviathan*. Cambridge University Press. (Original work published 1651)
- Inglehart, R., & Norris, P. (2004). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge University Press.

- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>
- Kant, I. (1997). *Groundwork of the metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785)
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Mill, J. S. (2001). *Utilitarianism*. Hackett Publishing Company. (Original work published 1861)
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Rousseau, J.-J. (1997). *The social contract and other later political writings* (V. Gourevitch, Ed.). Cambridge University Press. (Original work published 1762)
- Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 221–279). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60358-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60358-5)
- Skitka, L. J., Bauman, C. W., & Sargis, E. G. (2005). Moral conviction: Another contributor to attitude strength or something more. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(6), 895–917. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.6.895>
- United Nations. (1948). Universal declaration of human rights. Retrieved February 5, 2026, from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-humanrights>
- Zuckerman, P. (2010). *Society without God: What the least religious nations can tell us about contentment*. New York University Press.